

Mit jelent „olvasni”?

Bármennyire is egyértelműnek tűnik az olvasásé s a vele kapcsolatos fogalmak jelentéskörének meghatározása, a közkezen forgó értelmezések – az idő mibenlétén töprengő Szent Agostonhoz hasonlóan többnyire csupán saját „hallgatólagos tudásuk” alapján képesek választ adni a címben feltett kérdésre. Nem számolnak tehát azzal, hogy az olvasás megértéséhez nemcsak a mondatok kisilabizálásának gyakorlati elsajátítása szükséges, sőt az olvasás nem is egyszerűen az értelemadás bizonyos – főként egyetlen, végső referencia feltalálásában érdekelt – folyamatát jelenti, hanem inkább olyan reflexív műveletet, amely nem elégszik meg a fikció-valóság oppozícióra épülő jelöltnak az interpretációban betöltött elsődleges szerepével mint egyetlen és kizárólagos megértéskontrollal, és ezért tevékenységét egyszerre valósítja meg a hermeneutikai hármasság (megértés, értelmezés, alkalmazás) jegyében, illetve a szöveg retorikus mozzanatainak figyelembevételével.

Kulcsár-Szabó Zoltán – a fülszöveg félrevezető tájékoztatásával ellentétben – második kötete olyan tanulmányokat foglal egybe, amelyek híven példázák egy gondolkodás történő folyamatának produktív jellegét. Emlékeztetve a Kulcsár-Szabó által is igen gyakran idézett szerzőnek azon ítéletére, amely szerint meglehetősen kis számú valódi olvasót tarthatunk számon, nagy valószínűséggel megállapíthatjuk, hogy jelen tanulmányok joggal formálnak igényt arra, hogy az itt összegyűjtött dolgozatok íróját – bármily merésznek hangozzék is – valódi olvasóként aposztrofáljuk. Valódinak, legalábbis abban az értelemben, hogy a befogadást mindenkor igyekszik egyfelől történeti, másfelől pedig nyelvi szempontokra való összpontosítás határai között elgondolni. Ez pedig az olvasásra nézve nem jelent mást, mint hogy az elemzett szövegeket abból a – pozitív értelemben vett – bizonytalan helyzetből szólaltatja meg, amelynek legfőbb jellemzője kérdések lezárhatatlanságának beismerése és a kijelentések érvénytelenítésére való nyitottság. Aki valamelyest ismeri a közelmúlt magyar irodalomtudományának aktív érdeklődését az elméleti kérdések iránt, cseppet sem csodálkozhat ezen. A hermeneutika (vagy recepcióesztétika) és a dekonstrukció fő képviselőinek, Jaussnak és de Man-

nak az írásai nem csupán a hivatkozási alap szerepét játsszák Kulcsár-Szabó tanulmányaiban, hanem az olvasás során (vagy annak kapcsán) a szerző termékeny párbeszédet folytat velük. Ez a dialógus azonban éppen azon állandó ellenpróba által kerüli el az önállótlanúság sokat hangoztatott vádját, amely alapvetően olyan olvasási stratégiát működtet, ahol azt mint az olvasás retorikáját gondolja el. Ebben pedig „a szöveg azt »mondja el« olvasójának, hogy az hogyan olvassa őt”, mivel minden befogadás a refiguratív és defiguratív mozzanatok „önmagát törő kettősségében megy végbe”. Az – egyébként tisztelettel parancsolóan széles és kitűnően hasznosított – elméleti bázis pedig úgy marad fenn, hogy a különböző textusok értelmezésének és többfajta probléma továbbgondolásának irányát mindenkor ez a retorika szabja meg, viszont az ebből az összefüggésből kiesni látszó történeti relációk is részt kapnak az értelemképzés folyamatában.

Mivel Az olvasás lehetőségeinek tanulmányai nagy általánosságban is azt a teoretikus irányt képviselik, amelyre a különböző elméletek áthasonítása jellemző, a legjobb példa a fent említett dialógusra a Spleen és ideál című írás lehet. Ebben ugyanis Kulcsár-Szabó Zoltán egyszerre tesz kísérletet egy szöveg (Baudelaire Spleen II.-jének) értel-

mezésére, a recepcióesztétika és dekonstrukció irodalomfelfogásának különbségeiből eredő kérdések felvetésére, illetve a fordítás dilemmáinak exponálására. Amikor ugyanis Hans Robert Jauss és Paul de Man elhíresült „vitája” kapcsán a szerző magát a vita tárgyát képező Baudelaire-verset vonja be átfogó jellegű interpretációjába, kifogja a szelet mindazok vitorlájából, akik Kulcsár-Szabó tanulmányait az elméletírók reflektálatlan megidézésével vádolják meg. Meglehetősen sematikussá, ám igencsak szemléletessé formálva át a vitapozíciókat, a konstanzi és yale-i iskola két fő teoretikusa leginkább abban az alapvető megközelítésmódban mondanak ellent egymásnak, hogy míg Jauss a német (a klasszikus és *Heidegger*től inspirált) filozófia történelemfelfogásának hagyományából táplálkozva helyezi el a verset irodalomtörténeti koncepcióján belül, s állítja azt ezáltal a „költészet a költészetről” paradigmájába, addig de Man egy főként retorikai olvasatot preferál, amely számára nem minden esetben releváns a történeti igényű interpretáció kérdéshorizontja. Jóllehet Kulcsár-Szabó erre a különbségre explicit formában nem utal, hiszen őt sokkal inkább az elemzés konkrét megoldásai érdeklik, dolgozatának fordításokat taglaló részében mégis észlelhetők olyasfajta tájékozódások, amelyek e két elméleti irányzat kölcsönös és egyidejű jelenlétére utalnak. Amikor ugyanis *George* és *Babits* fordításait tárgyalja, elsősorban grammatikai és retorikai kérdésekre koncentrálna, úgy azonban, hogy nem kizárólagos módon szóhasználati, alakzattani vagy efféle szerkezeti és direkt formai átvételekre utal, hanem azok mentén a retoricitást a de Man-féle elgondolás szerint alakítva az átültetés módozatainak tágabb összefüggéseire is horizontot nyit. Nem taglalva az irodalomtörténet-írás gyakorlatának ebben az írásban (is) betöltött kontrollszerepét, lehetőségessé válik a fentiek által, hogy a történeti mozgások tevékeny szerepe nemcsak e retorika műveleteinek mentén lesz megtapasztalható, hanem a recepcióesztétikai-hermeneutikai előfeltevések mentén is. Mikor *Szabó Lőrinc* *Sivatagban* című versének interpretációja bekapcsolódik az átfogó értelmezés folya-

matába, nyilvánvalóvá lesz, hogy a történetelemek dekonstruálása csak azáltal mehet végbe meggyőzően, ha az irodalmi szövegek temporális feltételezettsége úgy tudatosul, hogy közben permanensen eloldódik a preformált képzetek összefüggésrendszerétől. Tehát annak ellenére, hogy a kötet egészére nézvést talán e két irodalomteoretikus neve (és nézetei) bukkannak fel leggyakrabban, Kulcsár-Szabó nem esik bele abba a csapdába, hogy őket (és azokat) pusztán mint autoriter pozícióban lévő szerzőket (és elgondolásokat) idézze véleményének megerősítésére. Sőt, eljut ahhoz a – korábban felvázoltak ismeretében már nem is annyira – meglepő következtetéshez is, mely saját értelmezői pozícióját is meglehetősen destabilizálja, miszerint: „A *Sivatagban* és a *Spleen* II. viszonya ezáltal felfogható egy hermeneutika példázataként, amelyben az itt tárgyalt olvasatok közül nem annyira *Babits*, *Jauss*, de nem is *Paul de Man*, hanem *George* és *Szabó Lőrinc* bizonyulnak a *Baudelaire*-vers legmegérettőbb olvasóinak. Megértik, éppen azáltal, hogy nem fejtik meg.”

A történeti kérdések további dialógusképes problematizálását nyújtja – jelen recenzió írójának vélelmzése szerint – a kötet legsikerültebb tanulmánya, *A korszak retorikája*. Ezt az ítéletet nem csupán arra alapozva mondhatjuk ki, hogy a szerző árnyalt és összetett érvelése, rendkívül sok szempontot felsorakoztató kérdészmódja határozza meg a szöveget, hanem főleg arra, hogy élő és – akár az ellenvetések szintjén is! – továbbgondolandó kérdéseket produkál. Ez az írás fölöttébb kényes, de a jegyzetekben megidézett tanulmányok szerint igencsak reflektált kérdésre vonatkozik, jelesül a századforduló (valamint előremutatva az ezredforduló) és az egyáltalában vett korszakok szituálásának mikéntjére.

Kényes téma, mert egy irodalomtörténeti paradigma szerint a századforduló termékeny időszaka volt a magyar költészetnek és novellisztikának, amit Kulcsár-Szabó elemzése néhány ponton – elemző szempontjaihoz mérten szükségszerűen – megrendíteni látszik. Reflektált, mivel a korszakolás jelensége a hazai és külföldi vélemények alapján az eszmetörténettől a történelem- és iroda-

lomtudományon át a filozófiáig (és talán azon túl is) terjedő széles, ám alapvetően szellemtudományi skálán foglal helyet. Így tehát nem marasztalhatjuk el Kulcsár-Szabót amiatt, hogy túl szűkre szabja vizsgálódásainak tárgykörét, ugyanakkor amiatt sem, hogy egy hatalmas anyag parttalan boncolgatásához fogna hozzá. A korszak- és századforduló határainak kijelölésére éppen ezáltal a szerző nem tesz kísérletet abban az értelemben, hogy nem vizsgálja felül a korszakot meghatározó pozíciókat egy újabb és pontosabb határvonal meghúzása érdekében. Nem, mert hozzáállása inkább „meta-historikus”: egy pillanatra sem feledve, hogy az őáltala hangoztatott vélemény is részese a hatástörténeti folyamatnak, „belülről”, a problémáknak alávétve vonja kérdőre a korszakok meghatározásának mechanizmusát. Így jut el ahhoz a következtetéséhez, mely szerint a korszakolás nem más, mint retorikai konstrukció, melynek fókuszában a történelemre reflektáló kortapasztalat *Koselleck–Blumenberg*-féle felfogása úgy kapcsolódik össze a Paul de Man-i temporalitás retorikájával, hogy végeredményben „a történelem és a történelmi reflexió úgyszólván bármely szelete arra a következtetésre vezethet, hogy a korszakok és a hozzájuk rendelt értelmezések aspektusai nem az »események« sokaságából származnak, nem a feltételezett »idő« hozza létre őket, hanem az a vissza- vagy előretétező pillanat, amelynek nyoma sokkal inkább meghatározza az adott időkonstrukciót, mint az ez által jelölt időszakasz. A korszakok, korszakhatárok felépülése és lebomlása, ezek mindenkor interpretációja sokkal inkább az időben önmagát meghatározó (el-határoló) szemlélő retorikájának az eredménye. A korszakok – retorikailag – tulajdonképpen az idő retorikájaként foghatók fel.”

Bármily meggyőző azonban e tanulmány érvelése, a recenzióban óhatatlanul megfogalmazódnak olyan kérdések, amelyek a tárgyalt pontok előfeltevés-rendszerének problematikusságára vonatkoznak. Ha ugyanis a korszakolással „gyakorlatilag az idő térbeliesülése következik be, a korszakok »alakzatai« viszont éppen hogy időbeli eltolódások által értelmezhetők, azaz

együttal a tér időbelivé válása is lezajlik”, olyan nyelvi elemeket kell hogy (akár reflexíve is) mozgásba hozzunk, melyek folyamatosan ingadoznak meghatározás és megalakítás között. Igazat kell adnunk a szerző abbéli törekvésének, mely szerint a korszakolás alapvetően értelmezési stratégia és retorikailag kell leírni, a történelem és (meta)historicitás alaktani komponenseinek felmutatása során azonban nem lehet nem szembesülni annak veszélyével, hogy ha a temporalitás retorikájának térhódítása eljut az időtapasztalatban betöltött funkcionális szerepig – márpedig Kulcsár-Szabó ezt állítja –, a (többek között) Heidegger által örökölt hagyott időbeliség koncepciójához viszonyítva ez azt jelenti, hogy az identifikációs műveleteknek létvonzatuk nem, csak alakzatisággként körüljárható viszonszerkezetük lesz. (Sajnálatos módon mindvégig homályban marad, hogy kinek vagy minek tulajdonítható a retorizálás művelete.) Amennyiben persze az emberi gondolkodásért a nyelv alkotó tevékenysége a felelős (s a megérthető lét: nyelv), az időbeli (ám főleg történelmi) képletek elgondolásáért valóban a retorika strukturáló erejű episztemokráciája a felelős. De meg kell gondolni, hogy a retorika mint azért jól formált és nagyjából definiált rendszer mi módon képes preformálni a gondolkodás tereit; azaz egy, a nyelv által megelőzőt, ám mégis formálisan megalkotott dinamikus szerkezet – még ha több alapértékkel is számol, mint a logika vagy a matematika – miképpen határozza meg az emberi értelmet. Mert ha úgy vagyunk, ahogy gondoljuk, avagy gondolni képesek vagyunk, miben különbözünk attól, aki így gondolkodik: Gondolko-dom, tehát vagyok? S ha már a nagy elbeszélések (metafizikai?) illúziójától távolodni igyekszünk – mert mi mást is tehetnénk –, kérdéses, hogy bár a nyelv dehumanizáló tendenciáinak koncepciója mentén haladunk, a tropológia mint a posteriori szisztéma mindent megelőző uralmának kiemeléssel nem éppen a – kissé pozitivistikus felhangú – humanitás egy erőteljesebb megformálásához jutunk-e. (Ezúton szükséges utalnom az előbbi mondatok retorikai konstruáltságára, kiváltképp a térbeli metaforák

képezte tropológiai csapdára! – A recenzió, amint alássa önmagát? A nyelv meghatározza a tudatot?)

Fokozott figyelmet érdemelnek azok a jobbára irodalomtörténeti érdekeltsgű tanulmányok, amelyek egy része Szabó Lőrinc költészetével foglalkozik. Túl azon, hogy a már említett Spleen és ideál is ebbe a körbe tartozik – amit egyébként a feltehetőleg tudatos szerkesztés is jelez – a Különbség – másként, A személyiségkonstrukció alakzatai a Tücsökzenében, illetve a Beleírás és kitörlés olyan értelmezői előfeltevésekkel közelítenek a másodmodernség e költőjének művészetéhez, amelyek magukban foglalják az imént vázolt elméleti kérdések tapasztalatait. A most említett sorrendben egyébként Kulcsár-Szabó ki is jelöli Szabó Lőrinc azon kötetét, amelyek nemcsak az irodalomtörténet hagyományos kategorizálása, de a tanulmányíró némiképp revideáló szempontjai alapján is kiemelked(het)nek az életműből. A Te meg a világ kötet méltán híres versének, Az Egy álmainak értelmezésében kiválóan megfigyelhetjük, hogyan mozdítja el Kulcsár-Szabó a költő művét a rá vonatkoztatott stilisztikai jellemzésektől egy tropológia átfogóbb és egyszersmind következetesebb szemléletmódja segítségével. Nem csupán a pontosság mégoly ambivalens megvalósulása érdekében teszi mindezt, hanem amiatt, hogy a magyar későmodernség horizontjában elhelyezkedő szöveg alapvető én-problematikája sokkal adekvátabban közelíthető meg, tehát a szerkezeti szempontokat nagyban meghatározzák a történeti viszonylatok is. Feltehetőleg igen erős olvasatot képez a recepcióban a Tücsökzene „antihumanista” értelmezése. „Az irodalom, illetve az olvasás lehetséges stratégiáinak archeológiája folyton az »én« akadályába ütközik. Az »antihumanista« olvasat kísérletéhez egy olyan műfajt használna fel, amely talán a legnyilvánvalóbban mutatja fel ezt az előfeltevést, és egyben – a modernség episztémájének szerkezetében – látszólag a legkevésbé megkérdőjelezhetően: az önéletrajzot, illetve annak egy »lírai« változatát.” A dolgozat így két egymást támogató és kiegészítő részből tevődik össze, egy szorosan vett irodalom-

történeti elemzésből és egy elméleti okfejtésből, melyek az érvelés szerint képesek Szabó Lőrinc e kései szonettciklusát oly módon értelmezni, hogy az egy tágabb történeti kontextusban is megállja a helyét. Az individuum elkülönöződésének a kérdése, mely mindinkább explicálódik a tanulmányban, az olvasás retorikájának horizontjában e kétesélyes befogadasmód végül is eléri azt a pontot, ahol nyilvánvalóvá válik számára, hogy a Tücsökzene hangjai egy sokszólamú, a modernitás egészszelvűségét megbontó alakzatként állítják fel egy olyan szerző képét, akinek identifikációja nem – mondjuk – a Szabó Lőrinc-életrajz felől valósulhat meg. Az utolsó, e sorba tartozó tanulmány pedig azt az újszerűséget hordozza, hogy A huszonhatodik évet szembesíti Oravecz Imre 1972. szeptember című kötetével. Ez a kétfókuszú olvasás is hasznosnak bizonyul: belátja ugyanis, hogy az emlékezés, melyet mind a két versgyűjtemény tematizál, csak a felejtéssel együtt, annak jégyei mentén történik meg. Az Oravecz-mű ráadásul Szabó Lőrinc szövegeit intertextuális játékba vonja, ahol is a tematizált emlékezet mellé egyfajta sajátos szövegemlékezet is járul, mely által így „az 1972. szeptemberben (...) megszólal Szabó Lőrinc rekviemje, másfelől viszont A huszonhatodik év ad »hangot« (»szavakat«), vagyis teremt lehetőséget Oravecz művének megszólalásához.”

A Kulcsár-Szabó által is igen kedvelt fogalom, az újraolvasás mentén válik fölöttébb izgalmassá A líraolvasás lehetőségei a '90-es években című fejezet alá besorolt írások összessége. Az eredetileg recenziókként publikált szövegek ugyanis mindazok számára, akik azokat folyóiratközlésekből már többnyire ismerik, ebben az új kontextusban más értelem-összefüggésekre hívják fel a figyelmet. A „te” lírai alakzatának kérdéséhez című írás a kötet elejéről már felhívja a figyelmet Kulcsár-Szabó líratörténeti és -elméleti érdeklődésére. Olvashatjuk ezt a dolgozatot a kötet egyéb lírával foglalkozó írásának – beleértve a már említett Szabó Lőrinc-elemzéseket is – bevezetőjeként is, hiszen a benne elmondottak többször is visszaköszönnek a későbbiekben.

A kritikák úgy sorakoznak ez után a teoretikus alapvetés után, hogy nemcsak kiteljesítik, de a felvetéseket újrendezve mintegy ki is egészítik azt. Kiemelkedik a szűkebb összefüggésből a Petri- és a Már nem sa jog-írás, hiszen mindkettő olyan jelentős kérdéseket fogalmaz meg a költőkről, a recepcióról és az olvasói magatartások-

ról, hogy nem csupán recenzióknak fogadjuk el, hanem a befogadás szokásrendszerét illető általános jellemzésnek is. A Petri-líra vizsgálata így nemcsak az alcímben jelzett Sár című kötetre szűkül le, hanem azt a (disz)kontinuitást is hangsúlyozza, amely a korábbi, gyűjteményes kiadásra adott reflexiókból következik. Hasonlóképpen József Attila „legszébb öregkori verseinek” méltatása sem reked meg azon a szinten, hogy különböző – és nem lebecsülendő – szempontok szerint csoportosítsa a költeményeket, hanem azoknak a József Attila-lírával, illetve a későmodernség hagyományával kialakított/fenntartott kapcsolatára összpontosít. A legnagyobb figyelmet mégis az első megjelenése idején is

jelentős Kovács András Ferenc-írás, a „Hangok, jelek” érdemli. Ez a kritika ugyanis olyan előremutatásokat tartalmaz, amelyek azóta jórészt igaznak bizonyultak. A marosvásárhelyi költő recepciója ugyan gazdagodott néhány igencsak „erős” olvasattal (ezek pedig a Kulcsár-Szabó által felemlegetett interpretációs hiányosságokat is pótolják), újabb kötetek sok jelét mutatják annak, ho-

gyan automatizálódik ez a poétika, s hogyan szükséges átrendeznie a kritikai fogadtatásnak saját értelmezői pozícióit, melyeket fokozatosan érvénytelenít a KAF-versek sora. A kritikák viszont így, egymás mellett, valóban kirajzolják a líraolvasás néhány lehetőségét, nemcsak a tárgyalt alkotók művészete okán, de a tárgyalásmód miatt

is. Az említett lehetőségek tehát a bemutatott olvasatokra is utalnak, nem pedig csak az olvasottakra. A recenziók ezáltal egymást erősítve, ellenpontozva és helyesbítve a jelen (illetve közelmúlt) költészettörténetének igencsak képlékeny, folytonosan alakuló szemléletét jelenítik meg, elkerülve a közelség okozta értelmezési nehézségek és hibák tetemes részét.

Komolyabb(?) el- lenvetések jobbára csak a tanulmányok stilisztikai vonatkozásait illetően tehetők. Kulcsár-Szabó bármily biztosan is mozog a szövegek világában, bármennyire járatos is a magyar és külföldi szakirodalomban és a különféle elméleti és történeti kérdések problematizálásában, előfordul, hogy meglehetősen esetle-

nül fogalmaz. Leszámítva az idézőjelek indokolatlan használatából fakadó pongyolóságokat – melyek talán a legszembeütőbbek a stiláris bizonytalanság tekintetében –, talán joggal szúrnak szemet az olyan mondatok, mint például az 5. oldalon olvasható (kötetnyitó!): „az intertextualitás [...], amely [...] »felfedezései« vagy a különböző interpretációkhoz való hatékony hozzájárulá-

---

A Kulcsár-Szabó által is igen kedvelt fogalom, az újraolvasás mentén válik fölöttébb izgalmassá

A líraolvasás lehetőségei a '90-es években című fejezet alá besorolt írások összessége. Az eredetileg recenziókként publikált szövegek ugyanis mindazok számára, akik azokat folyóiratközlésekből már többnyire ismerik, ebben az új kontextusban más értelem-összefüggésekre hívják fel a figyelmet. A „te” lírai alakzatának kérdéséhez című írás a kötet elejéről már felhívja a figyelmet Kulcsár-Szabó líratörténeti és -elméleti érdeklődésére. Olvashatjuk ezt a dolgot a kötet egyéb lírával foglalkozó írásának – beleértve a már említett Szabó Lőrinc-elemzéseket is – bevezetőjeként is, hiszen a benne elmondottak többször is visszaköszönnék a későbbiekben.

---

sa ellenére is folyamatosan teoretikusan alig-ha véglegesen feloldható problémákat termel”. Itt a kifejtés gördülékenységét a ragok ismétlődésének kakofóniája mellett egy szerencsétlen szórendi csere is megakasztja. Emellett számtalan esetet lehetne idézni, ahol a szerző szó- és szószerkezet-ismétlésekbe, nehézkes közbeékelésekbe bonyolódik, ám ennek felsorolását jelen recenzió nem végzi el. Nem azért, mert feleslegesnek vagy érdektelennek tartja, hanem mert ezen hibák ellenére Kulcsár-Szabó Zoltán tanulmányainak szövege sokszor olyan bravúros nyelvhasználattal kápráztatja el olvasóját, mely nem pusztán az ékesszólás értelmében elgondolt stílisztika szabályrendszerén alapul, hanem olyan retorika aktív működésére utal, amely állandóan újraalkotja saját feltételeit, a nyelv működésének reflexív gyakorlatát hangoztatva ezzel.

Mindezek alapján – és ellenére – bizton-sággal állítható, hogy Kulcsár-Szabó Zoltán tanulmánykötete irányadó munka. Nemcsak hogy termékenyen szólaltatja meg az elemzett szövegeket, de körütekintő és innovatív az elméleti kérdések területén is. Írásgyűjteményének legfőbb érdeme pedig az, hogy hagyományos irodalomtörténeti

és tudományos problémák alapos és élvezetes taglalása mellett rendkívül szerencsés módon támpontot is ad egy olyan olvasásmód elsajátításához, amelyet az ismeretek hatékony alkalmazása, a gondolkodás történő és önreflexív jellegének prezentálása, valamint a retorikus és hermeneutikai megközelítés jellemez. Ugyanakkor mégsem szólít fel következtetéseinek egyszerű elfogadására, sőt amellett, hogy lehetővé teszi az ellenvélemények megfogalmazását mindenki számára, az olvasás általa elgondolt formája mentén egyenesen arra kényszerít minden olvasó(!) embert, hogy gondolja tovább az ő korántsem végleges ítéleteit, vegye kézbe vagy próbálja újraérteni az irodalmi műveket, hiszen olvasni, az olvasás retorikáját gyakorolni – többek között – annyi, mint folytonosan „úton lenni” értelem és tudatosított értetlenség között, a nyelv által való meghatározottság – kinek kellemes és hasznos, kinek inkább kellemetlen és terhes – diszpozíciójában.

(KULCSÁR-SZABÓ ZOLTÁN: *Az olvasás lehetőségei.* József Attila Kör–Kijárat Kiadó, h. n., 1997, 224 old.)

Bednatics Gábor

FEJLESZTŐ PEDAGÓGIA

pedagógiai szakfolyóirat / 1998/6

TARTALOMJEGYZÉK

- 3 / Számolási zavarok a neuropszichológia szemszögéből
- 16 / Művelődéstörténet – iparművészeti aspektusból
- 24 / Fejlesztő foglalkozások a tanulási zavarok megelőzésére, korrekciójára II.
- 27 / Mekkora az „udvara” az iskolának?
- 29 / Pedagógus-továbbképzés és az Európai Unióhoz való csatlakozás
- 33 / És hallgat a mély(?)...
- 40 / Alternatív rajztanítás
- 46 / Az alkotótevékenység folyamata, kreativitás a gyermekrajzokban
- 50 / Siketek magyar nyelvi hibáinak elemzése
- 55 / ISO 9000 Minőségiztosítási útmutató I.
- 57 / Történelem és iskola
- 63 / Summary